

ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ДО ЕФЕКТИВНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Фондовий ринок України залишається одним із найменш розвинених серед фінансових інституцій країни, що значною мірою обумовлено структурними проблемами, недостатньою ліквідністю та обмеженим використанням сучасних фінансових інструментів. Його поточний стан характеризується домінуванням боргових інструментів, передусім державних облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що є свідченням залежності ринку від державного регулювання та слабого розвитку корпоративного сектора. Високий рівень залучення державних облігацій створює ситуацію, за якої уряд фактично є основним бенефіціаром фондового ринку, тоді як корпоративні акції та облігації залишаються не популярними інструментами, що обмежує потенціал розвитку підприємств та їхню здатність залучати довгостроковий капітал.

Структура ринку фінансових інструментів свідчить про його невисоку диверсифікацію, що є типовою ознакою країн із низьким рівнем розвитку фондового ринку. Протягом останніх років спостерігається стабільно висока частка державних облігацій, яка коливається в межах 72–78% загального обсягу торгів, тоді як корпоративні облігації становлять не більше 10% від загального ринку. Це є свідченням слабкої залученості підприємств у ринкові механізми фінансування, що обмежує їхні можливості для залучення інвестицій. Водночас частка акцій залишається на рівні 9–11%, що свідчить про низький рівень розвитку ринку акціонерного капіталу та відсутність ефективною системи підтримки ІРО українських компаній. Малопоширеними залишаються інші фінансові інструменти, такі як біржові фонди (ETF), похідні фінансові інструменти та інвестиційні фонди, що є наслідком обмеженої правової бази, відсутності необхідної біржової інфраструктури та недостатнього рівня фінансової

грамотності інвесторів [2]. Для більш глибокого аналізу наведено динаміку основних індикаторів ринку за останні п'ять років в Таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка основних показників фондового ринку України, 2020-2024

Рік	Капіталізація ринку (млрд доларів)	Обсяг торгів (млрд доларів)	Іноземні інвестиції (млрд доларів)
2020	30	4.5	1.8
2021	38	6.1	2.7
2022	22	3.0	1.1
2023	25	3.5	1.3

Джерело: побудовано автором на основі даних з джерел [3]

Динаміка фондового ринку України вказує на суттєве зниження його основних показників після 2021 року. Зокрема, у 2022 році через повномасштабне вторгнення та економічну кризу відбулося різке падіння капіталізації ринку, що скоротилася до 22 млрд доларів порівняно з 38 млрд доларів у 2021 році. Обсяг торгів також зазнав суттєвого скорочення, знизившись із 6,1 млрд доларів у 2021 році до 3,0 млрд доларів у 2022 році. Це свідчить про значну втрату довіри до ринку як із боку внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Іноземні інвестиції, які є важливим показником привабливості фондового ринку, також зазнали значного скорочення: якщо у 2021 році їхній обсяг становив 2,7 млрд доларів, то у 2022 році цей показник знизився до 1,1 млрд доларів, що стало найнижчим рівнем за останні роки. [3]

Незважаючи на кризові явища, у 2023–2024 роках відзначається певне відновлення ринку, що можна пояснити стабілізацією економічної ситуації, адаптацією фінансових інституцій до нових умов та впровадженням державних заходів для підтримки інвесторів. Проте темпи цього відновлення залишаються недостатніми для повернення до рівня 2020-2021 років. Відсутність довгострокових інструментів для фінансування підприємств, низька ліквідність фондового ринку та недостатня диверсифікація його фінансових інструментів

перешкоджають подальшому розвитку сектору та створюють ризики його стагнації.

Низька привабливість фондового ринку України для іноземних інвесторів обумовлена сукупністю структурних, економічних та регуляторних факторів. Відсутність ефективних механізмів захисту інвесторів, макроекономічна нестабільність та валютні ризики створюють значні перешкоди для притоку міжнародного капіталу. Основні причини низької інвестиційної активності на фондовому ринку України представлені в Таблиці 2.

Таблиця 2. Причини низької привабливості фондового ринку України для іноземних інвесторів

Фактор	Вплив на інвесторів
Відсутність ефективного правового захисту	Підвищені ризики втрати капіталу
Макроекономічна нестабільність	Нестабільний курс національної валюти та висока інфляція
Обмежений доступ до фондового ринку	Відсутність прозорих механізмів входу на ринок
Відтік капіталу через валютні ризики	Складність репатріації доходів
Низький рівень корпоративного управління	Низька довіра до українських компаній
Обмежене використання сучасних фінансових інструментів	Обмежені можливості диверсифікації активів

Джерело: побудовано автором на основі даних з джерел [4, 5]

Аналіз наведених факторів свідчить про наявність системних бар'єрів, які обмежують участь іноземних інвесторів у фондовому ринку України. Ключовою проблемою, яка перешкоджає залученню міжнародного капіталу, є низький рівень правового захисту інвесторів. Незважаючи на численні спроби реформування законодавства, в Україні досі існують серйозні ризики, пов'язані з відсутністю ефективної судової системи, недостатньою прозорістю корпоративного управління та високим рівнем корупції. Це створює невизначеність для міжнародних інвесторів, які воліють вкладати капітал у більш стабільні фінансові системи. Багато українських компаній віддають перевагу реєстрації на міжнародних ринках

капіталу замість виходу на українську біржу, що ще більше ускладнює розвиток внутрішнього фондового ринку.

Подальший розвиток фондового ринку України потребує комплексних реформ, спрямованих на усунення існуючих структурних дисбалансів, покращення регуляторного середовища та підвищення інвестиційної привабливості. Впровадження заходів, орієнтованих на розширення доступу підприємств до ринку капіталу, стимулювання інвесторів та розвиток нових фінансових інструментів, дозволить забезпечити стійке зростання ринку. Розглянути основні напрями реформування фондового ринку України (Табл. 3).

Таблиця 3. Потенційні напрями реформування фондового ринку України

Напрямок реформ	Очікуваний ефект
Розвиток корпоративного управління	Підвищення прозорості та довіри інвесторів
Розширення можливостей лістингу для підприємств	Покращення доступу до ринку капіталу
Залучення іноземних інвесторів через регуляторні реформи	Збільшення обсягу міжнародного капіталу
Створення сучасних фінансових інструментів	Диверсифікація активів і підвищення ліквідності
Стимулювання роздрібного інвестування	Розширення кола учасників ринку

Джерело: побудовано автором на основі даних з джерел [4, 5]

Аналіз запропонованих напрямів реформування фондового ринку України свідчить про необхідність комплексного підходу до подолання ключових проблем, що обмежують його розвиток. Одним із першочергових завдань є розширення можливостей для лістингу компаній, зокрема шляхом створення спеціальних умов для малих і середніх підприємств, що дозволить їм залучати фінансування через публічні пропозиції акцій. Важливим напрямом є розвиток корпоративного управління та забезпечення прозорості фінансової звітності, що сприятиме підвищенню довіри інвесторів та зменшенню ризиків. Додатковим стимулом для

розвитку ринку може стати спрощення доступу іноземних інвесторів, включаючи зниження бюрократичних бар'єрів та гармонізацію регуляторних вимог із міжнародними стандартами.

Особливу увагу слід приділити створенню сучасних фінансових інструментів, які сприятимуть диверсифікації ринку та підвищенню його ліквідності. Розвиток біржових фондів (ETF), ф'ючерсних контрактів та опціонів може забезпечити додаткові можливості для інвесторів і сприяти залученню нових учасників.

Загалом фондовий ринок України знаходиться у складній ситуації, що потребує глибоких реформ та активної підтримки з боку держави. Його розвиток неможливий без створення сприятливого макроекономічного середовища, підвищення рівня корпоративного управління та впровадження нових фінансових механізмів. Залучення міжнародних інвесторів є ключовим фактором для довгострокового розвитку ринку, що вимагає покращення регуляторного клімату та впровадження ефективних механізмів захисту прав власності. Якщо ці заходи будуть реалізовані, фондовий ринок зможе відігравати більш значущу роль у фінансовій системі України, забезпечуючи стабільність та довгострокове економічне зростання.

Список використаних джерел

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348015> (дата звернення: 17.03.2025).
2. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр> (дата звернення: 17.03.2025).
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України. Офіційний сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення: 17.03.2025).
4. Українська біржа. Статистика фондового ринку. URL: <https://www.ux.ua> (дата звернення: 17.03.2025).
5. Гринчишин Я. В., Козаченко Г. В. Ринок цінних паперів в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Фінансовий простір. 2023. № 4. С. 56–68.